

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2013

Trhové riešenie netrhových problémov

Ak si niekto predstaví problémy dnešného Iraku, Afganistanu či Palestíny, tak si spomenie na všetko možné – teroristov, konflikt, vojnu, bombové útok, len nie na ekonomiku ... veď kto by už riešil ekonomické problémy v krajinách, kde je elementárnym problémom bezpečnosť?

To je však zásadná chyba. V histórii ekonomika súvisí s konfliktami neustále. Už za druhej svetovej vojny Hitler neobsadil Švajčiarsko, lebo potreboval švajčiarske banky a obsadil naopak Nórsko, aby ochránil dovoz železnej rudy zo Švédska ...

Ak sa pozrieme na novšie konflikty, tak rýchlo zistíme, že ekonomický rozmer nie je prakticky vnímaný. Vietnam je pre Američanov stále nočnou morou. Všeobecne je známa angažovanosť USA v tomto konflikte, už menej však ekonomické pozadie.

Počas približne 10 rokov vietnamskej vojny (1965-1975) prebiehala masívna vojenská, hospodárska i finančná pomoc Južnému Vietnamu.

Teoreticky mal Južný Vietnam dostatok prostriedkov na víťazstvo vo vojne s komunistickým Severným Vietnamom.

Prakticky však ani v jednej tejto krajine neexistoval trh a vôbec základné prvky trhového hospodárstva. V komunistickom režime to veľmi neprekvapuje, ale to isté platilo i pre prozápadný Južný Vietnam. V tejto krajine sa síce menili režimy, ale ani jeden nebol demokratický a už vôbec nie protrhový. Obrovská masívna pomoc USA sa „strácala“ v obrovskej korupcii a klientelizme. Armádne vybavenie a proviant sa predával na čiernom trhu a likvidoval tak chabú ekonomiku¹.

Americká vláda o tom samozrejme vedela, ale razila politiku, že na prvom mieste je boj proti komunizmu a až potom demokracia a trhové hospodárstvo. Táto politika sa ukázala ako krátkozraká, lebo po postupnom odchode americkej armády z Vietnamu sa neefektívny režim zrútil prakticky z vnútra.

Pri neexistencii reálnej ekonomiky, fungujúceho trhu a právneho štátu stačil na zrušenie juhovietnamského režimu i ekonomicky neefektívny štát budujúci socializmus.

Opačným prípadom, bolo Čile. Typický latinskoamerický štát sa dostal pod vedením Allendeho do rýchlo sa roztáčajúcej špirály ekonomického kolapsu, ktorý vyvrcholil tzv. „pochodom hrncov“, kedy ženy z domácnosti protestovali proti rozvratu v obchode s výsledkom nedostatku základných potravín. Zoštátňovanie a likvidovanie slobodného trhu „spoľahlivo“ odrádzal od nového režimu i mnoho jeho pôvodne nadšených obdivovateľov.²

Ekonomika, resp. jej nefungovanie bola hlavným motorom protivládneho puču, ktorý skončil nástupom Pinočeta a po čiastočnom experimentovaní sa režim vydal na cestu protrhových reforiem, ktoré v konečnom dôsledku pochovala i samotný režim postupnou liberalizáciou a demokratizáciou.

No najväčším úspechom slobodného trhu bol rozvrat socialistickej ríše na čele so ZSSR v roku 1989. Mediálne sa síce prisudzuje tento úspech západu na vrub reganovho projektu hviezdnych vojen, ktoré boli mediálnou „hviezdou“ prezidenta Regana. Realitou ostáva, že tento projekt skončil totálnou blamážou a jeho reálne výsledky v rámci ochrany demokratického sveta pred jadrovými balistickými raketami boli nulové.³ Čo síce priznávajú i jeho priaznivci, ale tvrdia, že síce nemal projekt výsledky, ale pomohol „uzbrojiť“ ZSSR a ten „súťaž“ nevydržal a ekonomicky sa zrútil. Tento mýtus je síce populárny, ale faktom ostáva, že ZSSR sa staval k tejto „súťaži“ až nečakane realisticky a jeho náklady na reganove „hviezdne vojny“ boli len zlomkom amerických pri pomerne slušných výsledkoch. O nezmyselnosti takých tvrdení sa presvedčajú veľmoci každý rok v tzv. asymetrických

konfliktoch po celom svete. Bojovníci s nedostatkom bojovníkov nebojujú s veľkou armádou v otvorenom boji, ale partizánskym spôsobom boja a proti tankom silnej armády sa neskladajú na tank, ale na lacné protitankové zbrane. A USA „neuzbrojili“ ani Vietnamcova ani Rusi Afgáncov

Reálnou príčinou kolapsu socializmu bolo jeho ekonomické zlyhanie, ktoré vyplývalo z absencie slobodného trhu, ktorý nie je pochopiteľne možný v socialistickej diktatúre, čo už dokázali autori klasickej ekonómie dávno pred tým. Socializmus jednoducho nedokázal svojou deformovanou ekonomikou súťažiť so slobodnejšími na trh orientovanými krajinami. A mnohí to dokázali už predtým ako vôbec vznikli socialistickej diktatúry vo svete. Napríklad už John Stuart Mill popísal presne problémy socializmu, ktoré sa nakoniec reálne potvrdili. Išlo hlavne o stratu motivácie manažérov pri riadení a správe spoločného majetku oproti jasným vlastníkom či vlastníkmi motivovanými manažérmi: *„V súčasnosti (19.storočie) riadiaci pracovník- dokonca aj keď je najatým služobníkom – získava oveľa väčšiu odmenu než ostatné osoby zapojené do podnikania, a jeho ambíciám sú prístupné vyššie spoločenské pozície, stupienkom ku ktorým je jeho funkcia riadiaceho pracovníka. V komunistickom systéme by nemal ani jednou z týchto výhod, získal by iba tú istú dividendu z produkcie práce spoločnosti ako ktorýkoľvek iný jeho člen, nemal by už možnosť podvihnúť sa z príjemcu mzdy do triedy kapitalistov a a zatiaľ čo vy na tom nebol o nič lepšie ako ktorýkoľvek iný pracovník jeho zodpovednosť a starosť by boli o toľko väčšie, že veľká časť ľudstva by pravdepodobne uprednostnila menej obtiažnu pozíciu.“⁴*

Tieto myšlienky sa plne potvrdili ... len o miesta riadiacich pracovníkov bol záujem, ale hlavne z dôvodu fungovaniu šedej ekonomiky

Ďalším mýtom pádu socializmu je predstavovanie Gorbačova ako demokrata, ktorý chcel ukončiť socializmus či nebolaj bol priam západným agentom On boj jednoducho socializmom „ukovaný“ pragmatik, ktorý si uvedomoval nutnosť zmien, ale chcel ich vykonať v rámci existujúcej diktatúry. Tieto pokusy boli však z princípu odsúdené na neúspech. Slobodný trh totiž nemôže plnohodnotne fungovať pri veľkom obmedzovaní vlastníctva a slobody. Väčšia sloboda však znamená ohrozenie diktatúry a to presne sa v bývalom ZSSR stalo. Nástup demokracie bol nezamýšľaným dôsledkom uvoľnenia trhu.

Začiatkom 21.storočia sa sústredila pozornosť západných krajín na Afganistan a Irak. Stalo sa to po udalostiach 11.09.2001 v USA.

Afganistan je veľká decentralizovaná krajina, kde málokoho mimo Kábulu zaujíma čo sa deje v hlavnom meste

Pre nás, ľudí zo západu, je síce tamojší život ťažko pochopiteľný, ale faktom ostáva, že tunajší ľudia dokážu prežiť i v nepriaznivých podmienkach počas rôznych režimov a okupácií, takže zrejme to robia dobre. Obchod sa tu vždy robil takmer bez obmedzení, lebo hranice nikdy neustrážil žiadny režim a žiadny okupant. A podobne to platí i pre tovar, ktorý bol predmetom obchodovania. Ak bolo treba prežiť, tak sa obchodovalo so zbraňami či drogami. Miestne komunity vždy robili pragmatickú politiku a neustále menili strany, podľa možnosti väčšieho zisku, resp. menšieho ohrozenia.

Kábul a väčšie centrá pod reálnou kontrolou vlády sú na tom teoreticky podstatne lepšie. Medzinárodné sily tu zabezpečujú nie len vojenskú ochranu pred islamskými radikálmi, ale cez masívnu zahraničnú pomoc pomáhajú budovať novú ekonomiku a služby.

Prakticky je však Afganistan vyhláseným korupčným štátom, kde je korupcia tolerovaná nie len na úrovni afganskej vlády, ale i jej hlavnými spojencami vo „vojne proti terorizmu“ t.j. hlavne vládou USA⁵

A je pochopiteľné, že v skorumpovanom štáte nikdy nemôže fungovať trhovú ekonomiku a ani nefunguje ... a je vcelku pochopiteľné, že islamskí radikáli to využívajú, resp. zneužívajú vo svoj prospech. Jednoducho predstava západných vlád o tom, že sa dá demokracia a slobodný trh kúpiť cez úplatky je naivná a znovu a znovu sa ukazuje, že je tá snaha kontraproduktívna bez ohľadu na veľkosť zdrojov.

Podobne „úspešne“ dopadla i „demokratizácia“ Iraku.⁶ Nech už boli ciele invázie USA do Iraku v roku 2003 ušľachtilé a úprimné, isté je, že Irak je na tom dnes horšie ako v čase invázie. Faktom ostáva, že Irak sa rozpadol a Kurdistan si žije svojim ekonomickým životom. Zvyšok Iraku je dnes bičovaný sektárskym násilím a ... korupciou kde sú hlavnými „sponzormi“ znovu západné štáty na čele s USA

V podstate sa opakuje „afganský“ scenár, kedy západné vlády kupujú demokraciu a fungovanie ekonomiky cez masívnu korupciu irackých predstaviteľov, ktorí nepovedia nie no a čakať, že demokracia a slobodný trh nemôžu fungovať v prostredí totálnej korupcie, kde vládne silné náboženské napätie, je utópia⁷

Tak ako tvrdí i Hayek: *„Väčšina plánovačov, ktorí seriózne uvážili praktické aspekty svojho programu, len ťažko pripustí pochybnosť o tom, že riadené hospodárstvo sa musí uviesť do chodu pod viac, alebo menej diktátorským vedením. Ak má byť zložitý systém vzájomne spojených činností uvedomele riadeným musí toto spočívať v rukách najvyššieho veliteľa, ktorého konanie nemôže byť spútané demokratickou procedúrou – tento dôsledok ideí, ktoré tvoria základy centrálného plánovania, je až priveľmi samozrejmy, než aby nevzbudil celkom všeobecný súhlas. Útechou, ktorú nám plánovači ponúkajú, je tvrdenie, že toto autoritatívne riadenie sa bude vzťahovať „iba“ na hospodárske záležitosti“*⁸

V realite „šírenia demokracie“ a teda i slobodného trhu v podaní západných krajín na čele s USA je idea násilného exportu slobody a trhu do nedemokratických štátov. Je však jedno s akým konečným úmyslom sa zavádza nový režim ... ak sa robí cez systém centrálného plánovača – t.j. armády a vlád, tak konečný výsledok vždy zlý ... a to nielen v prípade Afganistanu a Iraku ...

Pri dlhoročných problémových vzťahoch medzi Palestínou a Izraelom asi málokoho napadne ekonomika a predsa je dôležitým aspektom v tomto konflikte. V tomto konflikte majú obe strany značnú ekonomickú podporu z tretích strán. Izrael má masívnu vojenskú pomoc zo strany USA a Palestína dostáva hospodársku pomoc hlavne zo strany EU. Je to paradoxné, ale táto pomoc skôr konfliktu napomáha ako ho tlmí

Izrael asi ťažko oficiálne prizná, že vzhľadom na jeho vojenskú silu a silné väzby s USA mu reálne žiadne riziko zničenia nehrozí. Dokazuje to i reforma ozbrojených síl židovského štátu, ktorá redukuje konvenčné ozbrojené sily z rozpočtových dôvodov. Ale oficiálne stále Izrael deklaruje veľké ohrozenia a má plnú podporu veľkej časti politickej elity USA. Predsa len zdôvodňovať masívnu vojenskú pomoc pri priznaní nižšieho ohrozenia by bolo problematické. A vzhľadom na to, že zmluvne sa musí 75 % pomoci vrátiť do USA tak vplyvní lobisti zbrojárskeho priemyslu ťažko budú lobovať za obmedzenia pre svojich chleboďarcov.

Naopak na palestínskej strane je každý reálny i nafúknutý incident spôsobený izraelskou stranou okamžitou zámenkou pre natrčenie dlane. Miesto reálnej obnovy hospodárstva a potlačenia obrovskej korupcie sa palestínski predstavitelia sústreďujú na mocenské boje v rámci svojej komunity, kde je hlavným cieľom dostať sa k prerozdeleniu masívnej zahraničnej pomoci.

Nie je náhodou, že mnohí samotní aktéri tohto konfliktu, znalý miestnych pomerov považujú finančné netrhové podpory aktérov izraelsko-palestínskeho konfliktu za podporovanie tohto konfliktu, ako nezamýšľaného účinku.⁹

11.september 2001 je samozrejme spojený s terorizmom a príslušnosť teroristov považovaná za dôkaz toho, že nejde o ekonomiku, ale o ideológiu. Teroristi neboli totiž žiadny chudáci a boli i vysoko vzdelaní. Takže teoreticky nemôžu byť za ich motívmi ekonomické dôvody, ale iba ideológia, t.j. radikálny islamizmus.

Ale toto nie je úplná pravda. Bohaté ropné štáty Blízkeho východu na čele so Saudskou Arábiou, sú naozaj bohaté a ich obyvatelia nie sú chudobní. Sú bohatí a dokonca i veľmi vzdelaní. A toto vzdelanie spôsobuje, že si na rozdiel od pôvodných nevzdelaných kočovníkov, dobre uvedomujú fungovanie svojich krajín, t.j. nedemokratické režimy, ktoré zhrabnú väčšinu bohatstva a moci. Žiadny reálny pracovný trh, kde by sa mohli uplatniť mladí motivovaní absolventi kvalitných škôl ... len beznádejná korupcia a kleptokracia.¹⁰ Pri nemožnosti využiť svoje schopnosti a vzdelanie na trhu práce vzniká veľká frustrácia, ktorá sa ľahko zvrhne na radikálny islamizmus, ktorý rád využije nespokojnosť mladých s korupčným netrhovým prostredím.¹¹

Trhová ekonomika sa nedá zavádzať na úkor slobody. Znovu a znovu doplácajú mnohé demokratické štáty na svoju ilúziu pragmatizmu pri pokusoch znormalizovať hospodárske a politické pomery v nedemokratických skorumpovaných systémoch. Ich snahy obetovať princípy slobodnej spoločnosti za ilúziu pokroku pomocou úplatkov a deformácií trhového prostredia znovu a znovu končia neúspešne.

Toto už dávno popísal F.A.Hayek: „*To, čo títo nebezpeční idealisti nevidia, je skutočnosť, že tam, kde prevzatie morálnej zodpovednosti neznamená nič iné, než že kohosi morálne názory majú s pomocou sily získať prevahu nad názormi dominujúcimi iných spoločenstvách, môže prevzatie takejto zodpovednosti dostať človeka do postavenia, v ktorom začne byť nemožné konať morálne.*“¹²

Jedinou reálnou dlhodobou cestou podpory slobody a slobodného trhu je dôsledné presadzovanie princípov slobody bez ohľadu na to aké to má krátkodobé neprijemné následky. I príklad vývoja krajín vo východnej Európe po páde socializmu dokazuje, že úspešnejšie boli krajiny, ktoré pristúpili na radikálnejšie reformy smerom k trhu a slobode hoci mnohé krátkodobé negatívne efekty boli značné. Z dlhodobejšej perspektívy sa nepodporila len zdravá ekonomika, ale i sloboda. Naopak krajiny ako Ukrajina, alebo Bielorusko sa „chránili“ pred slobodným trhom tak „úspešne“ až ďaleko zaostali za svojimi protrhovými súputníkmi z Pobaltia.

Slobodný trh samozrejme nevyrieši všetky problémy sveta, ale určite platí, že mnohým zabráni a tie zvyšné aspoň utlmí. Trh si vždy nájde cestu a ak má podmienky, tak bude fungovať ako má. Preto sa treba snažiť robiť podmienky na jeho prirodzený vznik a nie sa ho snažiť „namontovať“ za každú cenu do každého spoločenského systému bez ohľadu na názor jeho členov.

Literatúra:

1. Kolektív, Vietnam, Svojtka a Vašut, 1996.
2. Vial, Gonzalo, Pinochet – portrét diktátora, Prostor.
3. <http://www.prave-spektrum.sk/article.php?434>
4. Mill, John Stuart, Logika liberalizmu, Kalligram, 2005.
5. <http://www.korupcia.sk/spravy-sr-medialne/118-wikileaks-korupcia-je-jednym-z-pilierov-afganistanu>
6. Wright, Evan, Generation Kill, JOTA, 2010.
7. O`Donnell, Patrick, Krvavý Irák, Naše vojsko, 2010.
8. Von Hayek, Friedrich August, Cesta do nevoľníctva, Nadácia F.A.Hayeka, 2001.
9. Tureček, Břetislav, Nesvatá válka o svatou zemi, Knižný klub, 2011.
10. S Černý, Karel, Svet politického islamu, Lidové noviny, 2012.
11. Beránek, Ondřej, Saudská Arábia – medzi tradíciami a modernosťou, Volvox Globator, 2007
12. Von Hayek, Friedrich August, Cesta do nevoľníctva, Nadácia F.A.Hayeka, 2001.